

ВОЛОДИМИРКО ГАЛИЦЬКИЙ (1124-1153)
НА ТЛІ СВОЄЇ ДОБИ

Розвиток Галицької землі у складі імперії Рюриковичів завжди вирізнявся особливою специфікою. У XII ст. - коли вся імперія була охоплена потужними відцентровими процесами, в Галичині, навпаки, спостерігається зміцнення одноосібної влади князя, чіткі унітарні тенденції. Вони яскраво виявилися уже за князювання Володимирка Володаревича.

Володимирко народився десь наприкінці XI ст. Його мати була - поморською княжною, стриго Василько Теревовельський - осліплений внаслідок інтриг київського князя Святополка II. Батько Володар залучував традицію успішного протистояння Києву і водночас Польщі. Братолюбне правління Володаря і Василька на початку XII ст. - було прообразом такого ж дуумвірату Данила і Василька у XIII ст. Але по смерті Василька і Володаря Ростиславичів (близько 1124 р.) Галичина була розділена між їхніми синами (четверо). Ситуація була чревата усобицями, які й не заборилися Володимирка Володаревича Звенигородського не задовільняла роль другорядного князя. Він почав готуватися до війни зі своїм братом Ростиславом, заручившись підтримкою свого тестя - угорського короля. Ростислав же звернувся по допомогу до двоюрідних братів - до Мстислава. Під час мирних переговорів у Шираї, що відбулися на вимогу Мстислава, так ні до чого й не дійшли Ростислав виступив на Звенигород і обложив його. Володимирко утік до тестя. Але саме Мстислав вєдгг-решт помиряв братів, пригрозивши Володимиркові відібранням столу. Надалі, щопрада, князь Ростислав за незрозумілих обставин помер. По ньому лишився син Іван, який посів м. Берладь (нині в Румунії), набрав військо і неодноразово втручався в усобиці. Єдиновладцем на Галичині став Володимирко.

Ситуація ускладнилася за великого князювання Всеволода II (1139-1146). Якщо чотири українські землі вже міцно влилися у мереживо, що його ткав Всеволод, то Галич все ще був осібним. Аби охопити непокірну Галичину з двох боків, Всеволод іде на все більше зближення з Польщею. 1142 р. між Ольговичами і Владиславом II укладено союз. Син Владислава одружився з

Дзвенислиною Всеволодиною. Польський принцес сам велими потребував того, бо його конфлікт з братами вже переріс у феодальну війну. Всеволод послая проти мазовецького Болеслава Кучеравого велику дружину з своїм сином Святославом, своїм племінником Ізяславом Давидовичем Чернігівським і навіть примусив до походу Володимирка Галицького. Похід пройшов без особливих ускладнень. Супротивники зустрілися біля м. Черська, але до бойових дій справа не дійшла. Відбулися дипломатичні переговори, молодші брати Владислава підкорилися йому. Під час походу руські дружинники захопили багато трофеїв і полонених, причому "вземше боле мирных, неже ратьных"¹. Необхідний Всеволодові для тримання в покорі Володимирка Галицького союз з поляками зміцнювався і наступного року, коли польські вельможі були навіть запрошені на весілля великокняжого сина Святослава. Хмари над Володимирком все густішали.

У зв'язку з посиленням польської загрози Володимирко 1144 р. переніс головний стіл землі з Перемишля до Галича. Своїмому небожеві Іванові віддав в уділ Звенигород. Коли ж Іван став інтригувати проти нього за допомогою бояр, Володимирко вигнав його зі Звенигорода і став правити у Галичині єдиновладно, жорстоко караючи крамольних бояр².

Безпосереднім приводом до відкритого конфлікту навколо Галича стало вокнязювання на Волині Святослава Всеволодовича. Володимирко розумів, що наступним кроком Всеволода стане поступове підминання Галича під Волинь. Володимирко ж був першим князем, якому вдалося стабілізувати ситуацію в Галичині. Він зумів подолати опір не лише інших князів, а й місцевому боярству. Це і дозволило йому сподіватися на більшу незалежність від Києва³.

Але у відповідь на Володимиркові демонстрації самостійності Всеволод 1144 р. пішов на Галич. Перемога лишилася за Києвом, але відносини, звісно, не покращилися. З боку Всеволода це була демонстрація сили не лише Володимиркові, а й "усім руським князям", яких він зібрав для походу. Для Всеволода було принциповим, аби даний конфлікт сприймався не як зіткнення двох рівних князів, а як покарання заблудлого сина силами усього роду. З іншого боку, слід було пов'язати усіх князів спільними діями під егідою Києва. Тому до походу були залучені і Мстиславичі, і Ольговичі, і Давидовичі, і городеські Всеволодовичі, і навіть великий князь польський Владислав-Герман.

Тим часом продовжувалися бойові дії між Всеволодом і Володимирком Галицьким. Останній наляштував галичан проти себе своїм невмінням вести війну і запрошенням на допомогу угрів. Володимирко виявився не в змозі справитися зі всеволодовою раттю. Галичани відверто роптали: "Ми сде стоимы, а там жены наша возмутъ"⁴. Недоволення галичан виллюлося взимку 1144 р. у повстання. Скориставшись з відсутності Володимирка, що поїхав, очевидно з усім двором і частиною дружини "на лови" до Тисмениці, галичани звернули на свій бік Звенигородського князя Івана Ростиславича. Є всі підстави вважати, що галичани примусили Івана цілувати ім хрест і укласти ряд. Дізнавшись про це, Володимирко зібрав дружину і послішив до Галича. Городяни енергійно оборонялися, Іван, на відміну від Володимирового батька Володаря, який цілком легковажив хресним цілуванням, змушений був слідувати умовам ряду. Три тижні тривала облога. В ніч на 18 лютого, на четвертий тиждень загиб галичан на чолі з Іваном Ростиславичем здійснили вилазку. Вона завершилася невдачею. Повернутися до міста загиб не зміг, а Іван пішов аж на Дунай - бо до Звенигорода йому вже не було вороття, могутній дядько дістав би його і там⁵. На Дунаї Іван залишався якийсь час, а потім степом відправився до Києва, до Всеволода, що пожалував йому В'ятицьку землю⁶.

Проте втеча Івана не зломил галичан. Вони ще тиждень билися з дружиною Володимирка. Лише в результаті настійних атак останній домігся взяття міста. Увірвавшись до міста, дружинники забили без усякого суду багатьох мешканців, інших же "казньо злою" стратив сам князь⁷.

Не пізніше 1146 р. Іван Ростиславич утвердився в місті Берлад (нині територія Румунії). Тут зібрався гурт відчайдушів з русів, волохів та інших етносів. Це утворення виступає в літописях під збірною назвою "бродники". Їх вважають далекими попередниками запорозьких і донських козаків. Інколи вони об'єднувалися з половцями і їхня сила зростала. Вони становили серйозну загрозу для правителів Русі, Угорщини, Польщі.

Найслабшим місцем у вибудованому Всеволодом конгломераті південних земель залишався Галич. Саме до нього звертає свої погляди по смерті Всеволода II суздальський князь Юрій Довгорукий. Відповідний тактичний союз було скріплено двома династійними шлюбами: 1150 р. Володимиркового сина Ярослава з Ольгою Юрійвною, який виявився дуже нещасливим, і Олега Святославича (з

(Ільчиновича) з другою Юрійвною, невідомою на ім'я. Якщо Святослав забезпечував Юрія прихильність своїх партій у різних містах, а головне - половців, то Володимирко міг примусити Ізяслава вести війну на два фронти.

Головний же противник Юрія волинський князь Ізяслав Мстиславич усе ж таки зміг створити коаліцію з чотирьох українських князівств (контрольована Давидовичами Чернігівщина тепер мусила йти за Ізяславом, який вміло розколює чернігівських князів, як це проробив раніше з київськими містами), а також білоруських волостей Смоленськ, Турово-Пінщина, Мінськ, що піднісся на місці занепадоного Полоцька. Білорусів надто міцно єднав з Києвом дніпровський шлях. Полісся потребувало економічних зв'язків швидше з лісостепом, ніж з такою ж лісовою Суздальню. Часами на боці Ізяслава був Новгород, але ця республіка вже почала свою чотиривікову політику балансування між Україною-Руссю і Волго-Окським державним ембріоном (відтак - Московією).

Цінним союзником був ворог Юрія Ростислав Рязанський. Традиційна проукраїнська політика Рязані дозволила їй зберігати самостійність і ще довше, ніж навіть Новгород і Псков - аж до 1521 р.

Ізяслав мав союзників і у Центральній Європі, угорського короля - свого зятя, великого князя польського Болеслава Кучерявого - свого свояка через жінку, чеського короля Володислава II, теж свояка через Святополка Мстиславича, що оженився з якоюсь моравською княжною. 1148 р., повертаючись з другого хрестового походу, Володислав був на Русі і звідси добирався до Чехії. Союз Ізяслава з королем Гейзою опосередковано втягував у боротьбу навколо Києва і Візантію, з якою воював Гейза через сербські землі. Союзниками Візантії був німецький імператор Конрад, чеський король Володислав. Гейза ж мав союзниками Роджера Сицилійського і німецьких Гвельфів. Візантійський же імператор втягнув у союз проти Гейзи Володимирка Галицького, а відтак наводив мости і до Юрія Довгорукого. Звичайно, така розлога коаліція створювалася в інтересах далеко не одного лише Ізяслава. Навпаки, вона вимагала від нього час від часу відволікати свої резерви для допомоги союзникам. Наприклад, та ж Польща потерпала від численних нападів пруських племен. Магдебурзькі аннали повідомляють, що 1147 р. Болеслав Кучерявий "з незліченим військом виступив проти прусів", причому його підтримали руські "з численими збройними

загонами" (AM, 188). Половці ж в ході Великої Усобиці активно вторгалися до Болгарії, де успішно воювали проти Візантії. Особливо нищівні набіги були 1148, 1151-56 і 1159 р. (334,с-112). З цього скористався угри, і 1154-61 р. розгорнулася чергова угорсько-візантійська війна.

Війна завершилася на початку весни 1150. Володимир Галицький у битві на р. Ольшаниці завдав відчутної поразки Ізяславу і переможцем увійшов до Києва. Йому здавалось, що відтепер у Києві мав сидіти не Юрій Довгорукий, а він. Більш того, він, очевидно, вважав, що вже й став київським князем, бо почав об'їжджати, як це було в звичаях великих князів, святи київські місця - церкву Бориса і Гліба в Вишгороді, Софійський собор, Десятинну церкву, Печорський монастир. Та поки він цим займався, князів вирішили, що їм не підійде крутий на владу галицький князь і ввели до Києва Юрія Довгорукого. Проте Володимир зовні спокійно пережив цю невдачу і не образився на свита. Навпаки, князі, як зауважив літописець, "створиста любовь межі собою велику" в Печорському монастирі⁸.

Ізяславу ж було залишено Волинь і Новгород. Вячеслава посаджено у Вишгороді, а у його Погорині сів Юрійович. А все ж перемога Юрія була піррова, його прополовецька орієнтація викликала незадоволення князів і чорних клобуків. Тому невдовзі Ізяслав відносно легко повернув Київ. Та Ізяслав захопив Київ невеликими силами, завдяки несподіваному нападові. Юрій почав відновлювати коаліцію: Володимирко, Ольговичі, Давидовичі, половці. Ізяслав змушений був знов тікати у Володимир.

Ще перед початком походу Ізяслав, аби забезпечити собі тил, напав разом з угорським королем Гейзою на Юрійового союзника Володимирка Галицького. Але той обдарував королевих дорадників, і вони умовили короля повернути. Зате Гейза надав 10-тисячне військо для походу на Київ. Ізяслав почав нападом на Погорину, але одночасно проти нього виступив Володимирко. Оборону у Володимирі тримав Святослав Мстиславич. Ізяслав опанував Погорину, звідти вирушив лісовою дорогою на Тетерів, а відтак далі на Київщину. Це був триумфальний похід без жодного опору. Несподіваним нападом вдалося захопити Білгород - ключ до Києва. Володимирко змушений був повернутися, так і не наддогнавши Ізяслава. Той зробив своїм формальним співправителем Вячеслава.

Але Юрій не полишив спроб повернути Київ. Наприкінці квітня 1151 р. він разом зі Святославичами і найнятими на допомогу половцями приступив під Київ. Тим часом на з'єднання поспішав Володимирко. Угри теж перейшли Карпати. Але битва відбулася ще до підходу обох підкріплень. Юрія було розбито, Володимира Давидовича вбито. Чернігівський стіл посів Ізяслав Давидович. Святослав Ольгович повернувся до Новгород-Сіверського, Юрій - до Переяслава, половці - у степ. Невдовзі вигнав Юрія з Переяслава, покликаною на те, що звідти Юрій може наводити половців на Русь. Юрія випроваджено на Суздальщину, але у Переяславі залишено його сина. Проте Юрій все зволікав, осівши в Остерському городку. За це Переяслав було передано Мстиславу Ізяславичу, а Остер спадено. Наступним планом Ізяслава було поразуватися з Володимирком за пограбовані волинські міста. Відбулися два галицькі походи. У битві під Перемишлем Володимирко Галицький завдав поразки від Ізяслава та Гейзи II і ледве не втратив стіл. У листі до Ізяслава він повідомив, що тяжко поранений у і в разі смерті просив прийняти його сина Ярослава васалом київського князя⁹.

На 1152 р. припадає і остаточне зміцнення Галицького князівства. Упродовж попередніх п'яти років (з 1148) угри щільно різні вторгалися туди, але не мали успіху і мусили шораз беззавново відступати. Під виглядом допомоги то одному, то іншому князеві король посилав загони, що налічували до 10 тис. чоловік. Арпадовичі радо втручалися в усобиці Рюриковичів, з якими вони були у вкрай тісних родинних зв'язках. 1152 р. Ізяслав вів переговори з Гейзою II щодо спільного походу на Володимирка. Київські й угорські полки з'єдналися біля Перемишля. Володимирко прикинувся хворим, підкупив угорського архієпископа і воєвод, присягнувся у вірності Ізяславу. Коли ж Ізяслав послав своїх посадників у повернути йому Володимирком м. Бужськ, Шумськ, Тихомиль, Вигощів, Гнобичів, їх туди не пустили. Приєднання Галичини до решти українських земель все ще лишалося відкритим питанням. Ізяслав спробував відновити киево-угорську коаліцію проти Галича, але невдало. Проти Угорщини якраз готувала похід Візантія, проти Ізяслава знов виступив Довгорукий. Володимирко зумів не лише відстояти цілісність і незалежність свого князівства, а й забезпечити його кордони аж до Чорного моря¹⁰.

1153 р. Юрій знов ходив на Київ, задучивши муромців, рязанців і половців. Похід проліг через Мценськ, Спаш, Глухів із Галича на Київ виступив Володимирко. Юрій взяв в облогу Чернігів, який боронили Ізяслав Давидович і Святослав Всеволодович, а також Ростислав Смоленський, що прийшов їм на поміч. Ізяслав Мстиславич теж виступив до Чернігова. Тим часом у Юрійовому війську почалася хвороба. Половців прийшло набагато менше, ніж Юрій розраховував. Юрій послав з ними свого сина Гліба спустошити Переяславщину, а сам повернувся до Суздаля.

Тим часом в розпал війни якимось нагло помер Володимирко - не виключено, що від отрути. Ізяславова пропаганда одразу проголосила це божою карою. Відбулося це за таких обставин. Володимирко зміг підкупити угорців, і ті умовили Ізяслава не вигоняти Володимирка, а лише узяти з нього васальну присягу та відібрати Погорину. Удаючи з себе тяжко хворого, Володимирко присягнув на хресті св. Іштвана, привезеного з собою уграми. Коли ж війська відступили, Володимирко і не подумав передати Погорину. Коли ж Ізяслав прислав посла і той нагадав про присягу на хресті, Володимирко лише посміявся. Але того самого дня він помер.

Володимирків син Ярослав, вступивши на стіл десь на початку 1153р., уже першим своїм кроком продемонстрував, що він пройшов добру політичну школу в свого батька. Але, за оцінкою Д. Дорошенка, це був "ще більш видатний політичний діяч, ніж його батько... Ярослав був натурою сильною й палкою, часто нестриманою в своїх поривах, але був добрий політик, добрий господар"¹¹. А все ж у постатях Ярослава і Володимирка більше спільного, ніж відмінного. Основи політики Ярослава було закладено ще його батьком. Саме активний політичний курс Володимирка, продовжений його нащадками, став одним з головних суб'єктивних чинників того, що наприкінці XII ст. центром державотворчих процесів на українських землях стає Галич.

¹ Полн. собр. русских летописей. - Т.2. - М., 1962 - С. 313

² Дорошенко Д. Нарис історії України. - Т.1. - К., 1991. - С. 80.

³ Толочко П.П. Київська Русь. - К., 1996. - С. 107.

⁴ Полн. собр. русских летописей. - Т.2. - С. 226.

⁵ Котляр М.Ф. Галицько-Волинська Русь. - К., 1999. - С. 121.

⁶ История УССР. - Т. 1. - К., 1981. - С. 407.

⁷ Мауретин В. Народные волнения в др. Руси. - М., 1961. - С. 98-99.

⁸ Толочко П.П. Историчні портрети. - К., 1990. - С. 243-244.

⁹ Там само. - С. 244.

¹⁰ История БССР. - Т. 1. - Минск, 1981. - С. 140.

¹¹ Дорошенко Д. Нарис... - С. 81.